

Atıf - Citation: Aydođan Demir, S. 2022, "Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya, Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi -III- Hellenistik Dönem", Amisos, 7/13, 516-524 DOI: 10.48122/amisos.1215838.

AMİSOS / AMİSOS

Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 13 (Aralık/ December 2022), ss./ pp. 516-524
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1215838

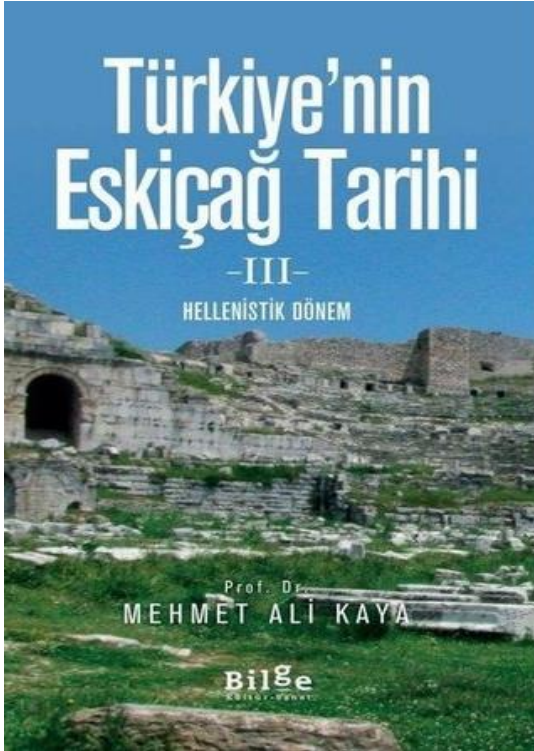

Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi/Received: 07. 12. 2022
Kabul Tarihi/ Accepted: 24. 12. 2022

PROF. DR. MEHMET ALİ KAYA, TÜRKİYE'NİN ESKİÇAĞ TARİHİ -III- HELLENİSTİK DÖNEM

Sinem AYDOĐAN DEMİR*

Mehmet Ali Kaya, Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III: Hellenistik Dönem, 2. Basım, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2021, 480 Sayfa, 18 Resim, 5 Harita, ISBN: 978-605-7931-40-5.

Türkiye toprakları üzerinde günümüze değin çok sayıda insan topluluğu yaşamıştır. Bu toplulukların önemli bir kısmının tarihi, Eskiçağ tarihi araştırmaları kapsamında incelenir. Bu doğrultuda, Eskiçağ'ın farklı zaman dilimlerinde farklı isimlerle anılan Türkiye topraklarında yaşamış bu toplulukların tarihi çok sayıda araştırmacının da konusunu oluşturur. Ancak bu araştırmalar çoğu kez belirli bir zaman diliminde ya da belirli bir bölgede yaşamış halkların tarihine odaklanır. Nitekim Eskiçağ tarihi araştırmaları içinde Eski Doğu ve Eski Batı araştırma alanlarının farklı uzmanlıklar gerektirdiği düşünüldüğünde, kolektif olmayan bir çalışma kapsamında

* Arş. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/Türkiye.
E-posta: saydogan@kastamonu.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5722-1053>

Eskiçağ'ın başlangıcından Ortaçağ'a uzanan Türkiye tarihini, bir bütün olarak araştırmanın ve yazmanın zorluğu aşîkârdır. Bu nedenle tek bir yazar tarafından Türkiye'nin Eskiçağ tarihi üzerine yapılan çalışmaların belirli bir zamana, bölgeye ya da halka odaklanması olağandır.

Bununla birlikte söz konusu zorluğu aşan bir çalışmanın tanıtılması, bu yazının amacını oluşturmaktadır. Burada incelenecek olan Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya'ya ait *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III: Hellenistik Dönem* adlı eser, gerek başlığı gerekse kapsamı ile Eskiçağ'ın başlangıcından Ortaçağ'a uzanan süreçte Türkiye tarihinin tek yazar tarafından bir bütün olarak ele alındığı üç ciltlik araştırma serisinin üçüncü cildi olma özelliğine sahiptir¹. Türkiye'nin Eskiçağ tarihinin bir bütün olarak tek yazar tarafından ele alınması nedeniyle benzerlerinden ayrılan ve hâlihazırda üç cilt yayınlanmış olan *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi* araştırma serisinin birinci cildinde, tarih öncesi çağlardan Demir Devri'ne kadar olan süreçteki halkların tarihi ele alınmaktadır. Bu kapsamda birinci ciltte, kronolojiye uygun bir sıralamayla taş çağları kültürlerinden başlanarak Türkiye'nin maden çağı kültürlerine, MÖ 3. ve 2. binyıl halklarından Ege Göçleri ve Karanlık Çağ'ı da kapsayacak şekilde Demir Devri'ne kadar olan uzunca bir zamanda Türkiye topraklarında yaşayan insan topluluklarının tarihine odaklanılmaktadır. Söz konusu zaman dilimindeki Türkiye tarihi, Türkiye topraklarında kurulan ilk büyük devlet olması sebebiyle Hitit İmparatorluğu'nun siyasi tarihi, sosyopolitik yapısı, ekonomisi, din, dil, edebiyat, sanat ve mimari tarihine ayrılan bölümlerin ağırlıkta olduğu toplam on dört bölüm ve alt başlıklarında akıcı bir üslupla aktarılmaktadır. Sunulan bilgiler, bölümlerin ilgili sayfalarına yerleştirilen resim ve haritalarla desteklenmektedir. Yazarın, bu cilt için yararlandığı antik ve günümüz kaynaklarının listesini sunduğu bibliyografya ise aynı zamanda okuyucuların Türkiye'nin tarih öncesinden Demir Devri'ne kadar olan dönemine dair merak ettikleri konularda bilgilerini genişletmek için faydalanabilecekleri bir kaynak listesidir. Araştırma serisinin birinci cildine dair burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da yazarın, odaklandığı zaman dilimindeki Türkiye tarihine dair bilgileri aktarırken zaman zaman Eskiçağ metodolojisine yönelik faydalı bilgilere ve kaynak eleştirisine yer vermesidir². Bu sayede okuyucunun ve bilhassa Tarih eğitimi gören lisans ve lisansüstü düzeyindeki öğrencilerin, Eskiçağ tarihi araştırmalarında bilgiye ulaşma sürecinde önemli noktaları fark etmeleri sağlanmaktadır.

Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi araştırma serisinin ikinci cildinde, Türkiye'nin Demir Devri ve Pers hâkimiyeti dönemine odaklanılmaktadır. Yazarın akıcı üslubunun devam ettiği bu cilt, resim ve harita gibi görsel malzemelerle desteklenen on üç bölüm ve alt başlıklarından oluşmaktadır. Kronolojik olarak birinci cildin devamı niteliğinde olan ikinci ciltte, MÖ 13. yüzyıl sonlarında başlayan ve Türkiye toprakları da dâhil Ege ve Doğu Akdeniz dünyasını etkileyen Ege Göçleri sonrası dönemde Türkiye'nin farklılaşan halklarının ve devletlerinin siyasi tarihi, sosyopolitik yapısı, ekonomik yapısı, din, dil, yazı, edebiyat, mimari ve sanat tarihi ele alınmaktadır. Bu kapsamda kitlesel göçlerin ardından Türkiye'de yaşayan halklar ve devletlerden haberdar olmamızı sağlayacak yazılı kaynakların bulunmadığı bir dönemi ifade eden Karanlık Çağ'da temelleri atıldığı anlaşılan MÖ 1. binyıl uygarlıklarının ve onların hükmettiği toprakları egemenlik sınırlarına dâhil eden Perslerin tarihi ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. İkinci cildin ilk iki bölümünde, Türkiye'nin Demir Devri halklarından Geç Hitit Devletleri ve Urartu halklarının

¹ *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi* araştırma serisi kapsamındaki birinci cilt için bk. Kaya 2021. *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi* araştırma serisi kapsamındaki ikinci cilt için bkz. Kaya 2020.

² Söz gelimi, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi* araştırma serisinin birinci cildinin yedinci bölümü kapsamında Kadeş Savaşı'na dair bilgileri aktaran yazar, savaşın tarihlendirilmesi sorununa da dikkati çekerek Eskiçağ tarihi araştırmalarında tarihlendirme yaklaşımının nasıl olduğuna dair öğretici bilgiyi, farklı tarihlendirme yöntemini kullanan iki kaynaktan alıntı yaparak okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Bk. Kaya 2021, 197-198.

tarihi konu edilmektedir. Onlar, Ege Göçleri kapsamında gelen yeni halklardan olmayıp muhtemelen göçlerin etkilerini az hasarla atlatan eski halkların bakiyeleri olduklarından diğerlerine göre daha erken bir tarihte siyasi birliklerini oluşturmuşlardır. Sonraki iki bölümde, Türkiye topraklarına Ege Göçleri kapsamında gelerek siyasi birliğini oluşturan Frigler ve Lidyalılara yer verilmektedir. Beşinci ve altıncı bölümlerde, egemenliğini genişletmek gayesiyle Türkiye topraklarının bu dönemdeki tarihinde rol oynayan İran'ın Demir Devri halkı olan Medler ve Karadeniz'in kuzeyinden gelen Kimmerler ile onların bu göçünü tetikleyen İskitlerin Türkiye'nin Demir Devri uygarlıkları ile mücadelesine yer verilmektedir. Yedinci ve sekizinci bölümlerde, kitlesel göçlerin yıkıcı etkilerinden korunmayı başarmış Kariyalılar, Likyalılar ve efsanevi Amazonlardan da söz edilerek Türkiye'nin batı yarısına, Yunan ana karasından gerçekleşen göçlerin sonucunda Aiolis ve İyonya olarak anılacak bölgelerin tarihi ve bu bölgelerde polis'lerin ortaya çıkışı üzerine faydalı bilgiler sunulmaktadır. Dokuzuncu bölümden on üçüncü bölümün sonuna kadar ise Medleri ortadan kaldırarak İran'ın yeni gücü olan ve böylece Medlerin hâkimiyet alanına hükmeden Perslerin Lidya Krallığı'na son vermesi ile Türkiye topraklarında başlayan Pers hâkimiyeti dönemi ele alınmaktadır. Bu kapsamda, Lidya Krallığı'nın topraklarına egemen olduktan sonra Aiolis ve İyonya bölgelerindeki kentleri egemenliği altına almaya girişen Perslerin, bu süreçte Yunan kent devletleri ile arasında baş gösteren kriz ve ardından meydana gelen Pers-Yunan savaşlarına da yer verilmektedir. Bu savaşlar sonrasında Türkiye topraklarındaki Pers egemenliği sürecinin ve Yunan kent devletlerinin özgürlüğü idealini savunan Yunanlar ile Persler arasındaki ilişkilerin aktarılmasıyla eser son bulmaktadır. Ancak bu ilişkiler, Makedonya Kralı II. Philippos'un Yunan kentlerini kendi liderliğinde bir araya getirdiği zamana kadar olan ilişkileri kapsamaktadır. Zira II. Philippos'un liderliğine ve yerini alan oğlu İskender'in (III. Aleksandros) Türkiye topraklarındaki Pers hâkimiyeti dönemine son vermesine *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi* araştırma serisinin üçüncü cildinde yer verilmektedir.

Araştırma serisinin üçüncü cildi olan *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III: Hellenistik Dönem* adlı eserde ise Türkiye topraklarında hâkimiyet kurmuş İskender İmparatorluğuna ve Hellenistik Dönem krallıklarına odaklanılmaktadır. Bu kronolojik kapsamı ile üçüncü cilt, önceki ciltlere göre daha sınırlı görünse de yalnızca Hellenistik Dönem'e odaklanması bakımından oldukça detaylı bir içeriğe sahiptir. Buna göre eser, "İçindekiler" (5-11), "Önsöz" (13-15), "Giriş" (17-28), "Kısaltmalar ve Bibliyografya" (443-460), "Dizin" (461-480) başlıklarının yanında on altı bölüm ve alt başlıklardan oluşmaktadır.

Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi araştırma serisinin üçüncü cildinin yoğun içeriğine dair genel açıklamalar eserin "Giriş" kısmında yapılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Hellenistik tabirine odaklanılarak tabirin teoloji, filoloji ve Eskiçağ tarihi araştırmalarındaki kullanımına değinilmektedir. Akabinde Hellenistik dünyanın zamansal ve mekânsal sınırları ile söz konusu sınırlar içindeki kültür ve dil çeşitliliğinin Yunan kültür çatısı altında nasıl birleştirildiği açıklanırken aynı zamanda bu süreçte Türkiye topraklarının önemi de vurgulanmaktadır. Nitekim Türkiye topraklarının, İskender İmparatorluğu'nun ve Hellenistik Dönem krallıklarının kaderini belirleyen büyük savaşlara (Granikos, İssos, İpsos, Korupedion ve Magnesia) sahne olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Hellenistik tabiri ve kastettiği sınırlarla ilgili açıklamalardan sonra döneme ilişkin yazılı (edebi, epigrafik ve numismatik) ve yazısız (arkeolojik buluntular) kaynaklar genel hatlarıyla değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, Türkiye'nin Hellenistik Dönem tarihinin yazılmasında başvurulan Eskiçağ kaynaklarına dair açıklayıcı bilgileri ihtiva ettiği gibi aynı zamanda Türkiye'nin Eskiçağ tarihi araştırmalarında kaynak kullanımı hakkında yol gösterici niteliktedir.

Hellenistik olarak tanımlanan dönem, İskender'in MÖ 334'de çıktığı sefer sonunda Pers İmparatorluğu'nu yıkıp İndus Nehri'ne kadar olan Asya coğrafyasını fethetmesi ile İskender'in haleflerinin (diadokhlar) son temsilcisi olan Ptolemaios Lagu'nun Mısır'da kurduğu Ptolemaioslar monarşisinin MÖ 30'da Roma tarafından yıkılması arasındaki zaman zarfını ifade eder. Bu haliyle Hellenistik Dönem daha ziyade İskender'in MÖ 323'teki ölümü sonrasıyla ilgili olsa da eserin ilk bölümü, ilgili dönemin koşulu yaratan Makedonya Kralı İskender'e (MÖ 336-323) odaklanmaktadır. Böylece kronolojik olarak ikinci cildin devamı olma özelliği de sağlanmaktadır. Dolayısıyla "Büyük İskender ve Anadolu" başlığını taşıyan birinci bölümde (s. 29-64), İskender'in karakteri ve babası II. Philippos'un genel siyasetinden başlanarak İskender'in ölümüne değin izlediği siyaset incelenmektedir. Bu kapsamda yer alan İskender'in Anadolu seferi ise özel bir öneme sahiptir. Zira babası II. Philippos'un ölümü ardından kral olarak başlattığı büyük seferde, İskender'in Pers İmparatorluğu'nu yıkması ve Pers topraklarını Hellenizm idealiyle yeni bir imparatorluğa dönüştürmesi sürecinde Türkiye topraklarında elde ettiği başarıların önemi yadsınamaz büyüklüktedir.

Eserin, "Büyük İskender'in Halefleri Dönemi" başlığını taşıyan ikinci bölümünde (65-91), MÖ 323'te Babil'de ölen İskender'in ardından diadokhlar (diadokhoi) yani halef olarak anılacak generallerin idaresinde, imparatorluğun yönetim birimlerinin organize edilmesine ve bu generallerin egemenlik alanlarını genişletmek üzere birbirleriyle yaptıkları savaşlara yer verilmektedir. Bu doğrultuda batıda Adriyatik Denizi'nden doğuda İndus Nehri'ne, kuzeyde Türkistan'dan güneyde Libya'ya uzanan imparatorluğa İskender yerine hükmedecek yetişkin bir varis bulunmaması dolayısıyla İskender'in ölümü akabinde Babil'de toplanan generallerin, imparatorluğun yönetimini ve topraklarını büyük ölçüde Pers dönemindeki sınırları korunan satraplıklar temelinde paylaşması anlatılmaktadır. İmparatorluğun yönetiminde Perdikkas, Antipatros ve Krateros adlı generaller öne çıkarken, satraplıkları günümüz Türkiye sınırları içinde bulunan ya da gelecekte söz konusu sınırlar içindeki topraklarda egemenlik iddiasında bulunacak generaller arasında da Ptolemaios, Monophthalmos lakaplı Antigonos, Lysimakhos, Eumenes ve Seleukos öne çıkar. Burada adı zikredilen generaller ve diğerleri arasında yapılan paylaşımın bilgilerin verilmesine müteakip topraklarını diğerlerinin sahip oldukları yönünde genişletmek ve İskender İmparatorluğu'na hükmeden tek güç olmak amacındaki halefler arasındaki mücadele ve savaşlara dair ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. İskender'in generalleri arasındaki bu paylaşım ve savaşlar, tarihe Diadokhlar Dönemi (MÖ 323-280) olarak geçen ve İskender'in ölümünü takip eden 43 yıllık zaman diliminin yaklaşık 13 yılını kapsayan olaylardır.

"Halefler Döneminin Kralları" adını taşıyan üçüncü bölümde (92-103), MÖ 310 yılı itibarıyla İskender'in mensubu olduğu Argeadlar hanedanlığından geriye onun yerini alabilecek kimsenin kalmamasından güç alan haleflerin, ellerinde tuttıkları bölgelerde kendi krallıklarını ilan etmeleri anlatılmaktadır. Satraplıkların krallıklara dönüşmesi ardından kralların birbirleriyle giriştikleri üstünlük mücadelesinde MÖ 301 yılında günümüzdeki Afyon sınırları içinde bulunduğu düşünülen İpsos'ta gerçekleşen savaş ve Halefler Dönemi olarak anılan zaman diliminin son yirmi yılında gerçekleşen diğer siyasi olaylar yine bu bölümde ele alınmaktadır. Bu olaylardan MÖ 281 yılında bugünkü Manisa (Magnesia) Ovası'nda meydana gelen ve İskender'in hayatta olan son iki generalinden Lysimakhos'un ölümü ile sonuçlanan Korupedion Savaşı'na dair sunulan bilgiler, savaşın, Hellenistik krallıklar arasındaki dengeyi belirlemede olduğu kadar Türkiye'nin Hellenistik Dönem siyasi tarihindeki dengeleri belirlemedeki önemini de ortaya koymaktadır.

Korupedion Savaşı sonrasında hayatta olan son halef, krallığının sınırlarını Fergana Vadisi'nden Ege Denizi'ne dek neredeyse bugünkü Türkiye'nin tamamını içine alacak ölçüde genişleten Suriye Kralı I. Seleukos'un MÖ 280'de Ptolemaios Keraunos tarafından öldürülmesi ve Suriye Krallığı'nın yıkılışına değin yaşanan tarihi olaylar, "Suriye Krallığı ve Anadolu" başlıklı dördüncü bölümün (104-137) konusunu teşkil etmektedir. Bu kapsamda, Mısır'daki Ptolemaioslar'ın, Anadolu'nun güney ve batı bölgelerinin yanında Suriye'yi de ele geçirmek amacıyla harekete geçmesi sonucunda I. Antiokhos ve varislerinin Ptolemaioslar ile yaptıkları savaşlar, Suriye Krallığı'nın Anadolu'daki hâkimiyet politikalarının önemli bir safhasını teşkil eden koloni kentlerinin kuruluşu, Pergamon, Kappadokya, Bithynia, Pontos ve Kommagene Krallıklarının ortaya çıkışı ile Galatlar ve Romalıların günümüz Türkiye topraklarına girişleri ve Suriye Krallığı'yla ilişkileri de Suriye Krallığı ve Anadolu eksenindeki olayların konu edildiği bu bölüm kapsamında değerlendirilmektedir.

"Galatların Gelişi ve Yeni Yurtları Galatya" başlığını taşıyan beşinci bölümde (138-159), MÖ 280'den itibaren Anadolu'ya kitlesel olarak göç eden Galatlar/Keltler'in, Türkiye'nin Hellenistik Dönem tarihinde oynadıkları rol ve dönemin hâkim güçleriyle olan ilişkileri ele alınmaktadır. Bu kapsamda, Leonnarios komutasındaki Galatların Bithynia Kralı I. Nikomedes ve müttefiklerinin yardımıyla İstanbul Boğazı'ndan, Lutarios komutasındaki Galatların ise Çanakkale Boğazı'ndan geçmeleri ardından birleşmeleri ve Bithynia'nın bir bölümünü elinde tutan I. Nikomedes'in isyancı kardeşi Zipoites'e karşı MÖ 277'de savaşmaları ile başlayan süreçten, Galatların Suriye Kralı III. Antiokhos ile kurdukları ittifak dolayısıyla yabancı bir kavim olmaktan çıkarak Hellenistik dünyanın bir parçası haline geldikleri MÖ 190 Magnesia Savaşı'na değin Türkiye tarihi anlatılmaktadır. Bu savaştan sonraki Türkiye tarihinde de rol oynayacak Galatların bu faaliyetlerine ise ilerleyen bölümlerde ilgili olaylar kapsamında yer verilmektedir.

"Pergamon Krallığı" adını alan altıncı bölümde (160-186), Pergamon Krallığı'nın kuruluşu, onların Galatlar, Batı Anadolu'daki Yunan kent devletleri ve diğer Hellenistik krallıklarla ilişkileri, Hellenistik dünyadaki güç dengelerini değiştiren I. ve II. Makedonya Savaşları sırasında Roma ile Pergamon Kralı I. Attalos arasında kurulan ittifaklar üzerine önemli bilgiler sunulmaktadır. Zira Pergamon Krallığı, MÖ 205'te Roma Cumhuriyeti ve Makedonya Kralı V. Philippos arasındaki I. Makedonya Savaşı'nı sonlandıran Phoinike Barışı'nın imzacı taraflarından biri olarak yer almış ve böylece Pergamon Krallığı, Hellenistik dünyanın yükselen siyasi gücü olan Roma Cumhuriyeti'nin dost ve müttefikleri arasına dâhil olmuştur.

"MÖ II. Yüzyılda Pergamon Krallığı" başlıklı yedinci bölümde (187-210) ise Pergamon odağında MÖ. 2. yüzyılda yaşanan siyasi gelişmeler ele alınmaktadır. Bu kapsamda Pergamon'un, Roma müttefiki olarak Seleukoslar'a karşı savaşı, Apameia Barışı ve sonrasındaki durumu, Bithynia ve Pontos Krallıkları ile savaşları, yine Roma müttefiki olarak III. ve IV. Makedonya Savaşlarındaki konumu ve bu olaylar bağlamında esasen MÖ 2. yüzyıl Türkiye tarihinde oynadığı rol anlatılmaktadır. Aynı doğrultuda Pergamon kralları II. Eumenes, II. Attalos ve son kral III. Attalos'un Roma ve dönemlerinin diğer güçleriyle ilişkilerine yer verilmektedir. Nihayetinde Pergamon'un son kralı III. Attalos'un ölümü ardından, vasiyeti gereği krallığının Roma'ya bırakılışına değinilmektedir. Ancak III. Attalos'un vasiyetinin yerine getirilmesi sürecinde Roma'nın karşılaştığı zorluklar daha ileride, on üçüncü bölümde ele alınmaktadır.

"Bithynia ve Pontos Krallıkları" başlıklı sekizinci bölümde (211-234), Türkiye topraklarının Hellenistik Dönem tarihinde etkili olan krallıklardan Bithynia ve Pontos konu edilmektedir. Bithynia Krallığı'nın, MÖ 3. yüzyılda İskender'in halefleri arasında yaşanan

mücadeledeki konumu, MÖ 2. yüzyılda Roma ve Galat müdahalesi sonrasında Hellenistik dünyanın siyasi dengelerinin değişimindeki yeri ve son kralı IV. Nikomedes'e değin Roma, Pontos ve Anadolu'daki diğer krallıklarla ilişkileri bu bölüm dâhilinde aktarılmaktadır. Bu bölümde incelenen diğer Hellenistik krallık olan Pontos Krallığı'na dair bilgiler ise kuruluşun VI. Mithridates'in tahta çıkışına kadar olan süreç içinde Pontos krallarına ayrılmış alt başlıklarda aktarılmakta ve Pontos'un Hellenistik Dönem Türkiye siyasi tarihindeki konumu ortaya koyulmaktadır.

“Kappadokya Krallığı” başlığını taşıyan dokuzuncu bölümde (235-256), bir Pers satraplığı iken İskender'in halefleri tarafından Hellenistik dünyanın bir parçası haline getirilen ve bu dönemde sınırları, kuzeyde Pontos ve Küçük Armenia, batıda Kızılırmak boyunca uzanan dağlar ile Tuz Gölü, güneybatıda Lykaonia Bölgesi, güneyde Toros Dağları ve doğuda Fırat Nehri'yle çizilen Kappadokya'nın, MÖ 255'den itibaren bağımsız bir krallığa dönüşmesi ve bu bağımsız krallığın MS 17'de bir Roma eyaletine dönüştürülmesi sürecinde yaşananlar ele alınmaktadır.

Onuncu bölümden itibaren ise Roma'nın Hellenistik dünya ile ilişkileri ve bu dünyayı kendi ekseninde şekillendirdiği süreçlere odaklanılmaktadır. Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere Hellenistik dünyada, İskender'in haleflerince kurulan Suriye ve Mısır Krallıkları arasında MÖ 3. yüzyıl boyunca devam eden Suriye Savaşları, her iki devletin askeri yönden yıpranmasına ve Suriye hâkimiyetindeki Anadolu'da olduğu gibi diğer bölgelerdeki yerel yöneticilerin de bağımsızlıklarını ilan etmesine yol açmıştı. MÖ 2. yüzyılın başında Suriye Kralı III. Antiokhos'un krallığını tekrar eski gücüne kavuşturma çabaları ise II. Kartaca Savaşı sonrasında Akdeniz'in tartışmasız en büyük gücü haline gelen Roma Cumhuriyeti tarafından kesintiye uğratılmıştı. Romalıların Anadolu'yla doğrudan ilişkileri, efsanevi ataları Aeneas'ın Troyalı olması ve MÖ 3. yüzyılda *Odyseia*'nın Latince'ye çevrilmesiyle edebi anlamda başlatılsa da ilişkilerin siyasi boyutta vücut bulması, MÖ 205'te Makedonya Kralı V. Philippos'a karşı Pergamon Krallığı'nın desteğini almasıyla mümkün olacaktır. Bu doğrultuda Roma'nın Anadolu merkezli Hellenistik dünya ile diplomasi temelinde başlayan ilişkilerini Makedonya ve Suriye Krallıklarına karşı Pergamon, Rodos ve Anadolu'daki Yunan kent devletlerini himaye ederek ilerletmesi ve bu ilişkilerin MÖ 190 yılında Magnesia'da sıcak savaşa dönüşmesine kadar yaşananlar “Roma'nın Gelişi: Diplomasi ve Magnesia Savaşı” başlıklı onuncu bölümde (257-276) aktarılmaktadır.

Magnesia Savaşı'nın muzaffer komutanı *consul* L. Cornelius Scipio'dan Roma ordularının komutasını savaş sonrasında devralan MÖ 189 yılı *consulu* G. Manlius Vulso'nun, Magnesia Savaşı'nda Suriye kralını desteklemiş olan Galatları cezalandırmak üzere çıktığı sefere ve bu sefer kapsamındaki bir dizi savaşa ise “Manlius'un Galat Seferi ve Apameia Barışı” başlıklı on birinci bölümde (277-291) yer verilmektedir. Bu seferden sonra, Suriye Krallığı'nın Fırat'ın batısındaki ve Toros Dağları'nın kuzeyindeki Türkiye toprakları üzerindeki hak iddialarına son veren MÖ 188 yılı Apameia Barışı da yine bu bölüm kapsamında aktarılmaktadır.

MÖ 188 Apameia Barışı, Roma'nın Hellenistik Anadolu ile ilişkilerinde önemli bir aşama idi. Bu barış neticesinde Romalılar, Anadolu'daki siyasi emellerini müttefikleri aracılığıyla hayata geçirme imkânına kavuşmuştu. Zira Roma'nın Hellenistik dünya ile kurduğu ittifak sistemi, Batı Anadolu'daki kent devletleri, Galatlar, Pergamon, Bithynia, Pontos, Kappadokya ve Rodos devletlerinin Makedonya ve Suriye Krallıklarıyla olan ilişkilerine Roma'nın müdahil olmasını gerektirmiş, müttefiklerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarında da hakem rolünü üstlenmesini sağlamıştı. Bu kapsamda III. Makedonya Savaşı sonrasında Roma'nın mağrur ve kibirli

senatörlerin etkisi altında emperyalist bir güç olma yönünde gelişecek politika değişimi sürecine girmesi, Pergamon ve Rodos'a engelleme politikası uygulaması ve MÖ 133 yılına kadar yaşanan diğer gelişmeler "Apemeia Barışı'ndan Aristonikos İsyanı'na: Anadolu-Roma İlişkileri" başlığı altında on ikinci bölümün (292-310) konularını teşkil etmektedir.

"Attalos'un Vasiyeti, Aristonikos İsyanı ve Asia Eyaleti" başlıklı on üçüncü bölümde (311-335), yedinci bölümde değinildiği üzere Pergamon'un son kralı III. Attalos'un krallığının topraklarını ve hazinesini Roma halkına bırakmasının nedenlerine, Roma iç siyasetinde vasiyetin yarattığı tartışmaya, Aristonikos'un Pergamon Kralı II. Eumenes'in oğlu olduğu iddiasıyla ortaya çıkarak Roma'ya isyan etmesine ve onun yenilgiye uğratılmasının akabinde M. Aquillius'un MÖ 129'dan MÖ 126 yılına değin Anadolu'daki ilk Roma eyaleti olan Asia Eyaletini teşkilatlandırmasına yer verilmiştir. Ayrıca Asia Eyaletinden elde edilen zenginliğin bölüşümünün Roma iç siyasetinde yarattığı tartışmalar ile Romalıların vergilendirme ve yönetim uygulamalarının doğurduğu sorunlar da bu bölüm kapsamında değinilen konular arasındadır.

"Pontos Kralı Mithridates Eupator: Birinci ve İkinci Mithridates Savaşları" başlığını taşıyan on dördüncü bölümde (336-365), MÖ 113 yılından itibaren Pontos Krallığı'nın tahtını ele geçiren ve Roma emperyalizmine düşmanlık besleyen VI. Mithridates'in yayılmacı siyaseti ve bu kapsamda Pontos sınırlarını Armenia ve Kırım'da ele geçirdiği bölgelerle genişletmesi anlatılmaktadır. Ancak VI. Mithridates'in krallığının sınırlarını genişletme politikası kapsamında, Roma'nın nüfuzu altındaki Kappadokya, Bithynia, Paphlagonia Krallıklarına ve Galatlara karşı uyguladığı siyaset Roma'yı rahatsız etmiş; Asia Eyaleti ile çevresinde faaliyet gösteren Roma vergi mültezimlerinden (publicani) halkın duyduğu rahatsızlık da Roma'ya karşı Pontos Krallığı'na bir koz vermiştir. Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in Paphlagonia'a saldırıp Pontos topraklarını yağmalaması ise dönemin iki büyük gücü Pontos ve Roma'yı karşı karşıya getiren asıl nedeni oluşturmuştur. MÖ 89-85 yıllarında tarihe I. Mithridates Savaşı olarak geçen savaş sırasında Pontos'un Batı Anadolu'daki Romalı ve İtalyanlara yönelik soykırımı, VI. Mithridates'in Yunanistan'daki egemenliğine darbe indiren Khaironeia Savaşı'nda Romalı *consul* Sulla'nın galibiyeti, bu yenilgi ardından VI. Mithridates'in Anadolu'da muhtemel olan savaşta Roma'ya destek vermesinden kuşkulandığı Galat Beylerini aileleriyle birlikte Pergamon'da davet ettiği şölende üçü hariç katletmesi, Sulla ile yapılan Dardanos Barışı, bu barış ile VI. Mithridates'in savaş öncesinde Anadolu'da elde ettiği tüm kazanımları kaybetmesi, Sulla'nın Pontos kralını destekleyen halka uyguladığı yıldırma yöntemleri ve ilgili barış anlaşmasının hükümlerine uyulmaması nedeniyle patlak veren II. Mithridates Savaşı bu bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısında Kartaca devletinin varlığının sonlanması ve Suriye ile Mısır Krallıklarının deniz gücü olmaktan çıkmaları, Eskiçağ ekonomisinde tarımdan sonra zenginlik kaynağını oluşturan deniz ticaretinin güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Bu nedenle MÖ 1. yüzyılda Türkiye topraklarındaki Roma egemenliğine karşı tehdit oluşturanlar yalnızca hırslı krallar değil aynı zamanda deniz ticaretini baltalayarak edindikleri zenginlikle iç bölgelerde kendilerine müstahkem mevkiilerde sığınaklar kuran korsanlar olmuştur. Bu doğrultuda "Korsanlar, Kilikya, Bithynia ve III. Mithridates Savaşı" başlıklı on beşinci bölümde (366-402), korsanların faaliyet merkezi niteliğindeki Kilikya'nın Romalılarca bir eyalet haline getirilmesi, Bithynia Eyaleti'nin kuruluşu ve Bithynia'nın ilhakını kabullenmeyen VI. Mithridates ile Roma arasında yapılan üçüncü savaş anlatılmaktadır. Bu kapsamda Pergamon Kralı III. Attalos'un krallığının topraklarını vasiyet ile Roma'ya bırakmasına benzer şekilde MÖ 75/74'de IV. Nikomedes'in de Bithynia Krallığı'nın topraklarını Roma'ya bırakması ile Bithynia Eyaleti'nin

kurulması, III. Mithridates Savaşı'nın patlak vermesi, Romalı *consul* Lucullus'un Pontos Krallığı'nın Türkiye'deki topraklarını ele geçirmesi, Asia Eyaleti'ndeki düzenlemeleri ve Armenia Seferi, bundan sonraki süreçte VI. Mithridates'in faaliyetleri, Pompeius'un Kilikya korsanlarına, Armenia ve Pontos Krallıklarına karşı yetkilendirilmesi ve elde ettiği zaferler de bu bölümde ele alınmaktadır.

Romalıların Türkiye topraklarındaki egemenlik alanlarını radikal ve kalıcı düzenlemelerle yeniden şekillendiren Pompeius, Türkiye'nin Eskiçağ tarihinde "Roma Dönemi" denilerek tanımlanan yeni bir döneme geçişi başlatmıştır. Anadolu'daki Roma egemenliği, ilgili dönemde eyaletler, kentleşme ve bağımlı krallıklar üzerine temellendirilmiştir. Pompeius dönemine değin Türkiye'de var olan Roma eyaletleri Asia, Bithynia ve Kilikya iken Pompeius'un düzenlemeleri ardından bu eyaletlere yenileri eklenmiştir. Bu bağlamda Pontos Krallığı'nın batı kısımlarının Bithynia Eyaleti'ne eklenerek yeniden düzenlenmesi, Armenia Krallığı'nın yönetimindeki Suriye'nin bir Roma eyaleti haline getirilmesi, Anadolu'da yeni kentlerin kurulmasıyla Roma egemenliğini tebarüz ettiren Hellenizasyon politikası ve Parth İmparatorluğu ile Roma'nın ilişkileri gibi konulara "Pontos Krallığı'nın Roma Tarafından İlhakı, Eyaletler, Hellenizasyon ve Bağımlı Krallıklar" başlığını taşıyan ve aynı zamanda üçüncü cildin son bölümü olan on altıncı bölümde (403-441) yer verilmiştir. Pompeius'un düzenlemeleri ve yeni unsurlarla Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikası değiştiğinden sonra Roma iç siyasetine hâkim olmak amacındaki generaller için Anadolu'daki Roma eyaletlerine hükmetmek ve bağımlı krallıkların desteğini elde etmek stratejik ve finansal avantaj yaratan bir durumdu. Aynı şekilde kaderleri galip gelecek generalin düzenlemelerine bağlı olan krallıklar için de kazanana taraf olmak fayda getiriyordu. Bu nedenle Caesar-Pompeius arasındaki iç savaşta Galat beylerinin, Kappadokya ve Kommagene kralları ile Roma eyaletlerinin geçmişteki başarılarını dikkate alarak Pompeius'u desteklemesi, buna karşılık iç savaşın galibinin Caesar olması, onun Anadolu'daki düzenlemeleri, VI. Mithridates'in oğlu II. Pharnakes'in Roma iç savaşını fırsat bilerek Pontos topraklarını ele geçirmek isteğiyle başlattığı sürecin sonunda Caesar'ın MÖ 47'de II. Pharnakes'i yenerek Pontos'u yeniden Roma Eyaleti yapması, MÖ 44'de Caesar'ın öldürülmesini takip eden süreçte Octavianus ile Antonius arasında başlayan yeni Roma iç savaşı, bu iç savaşta taraflar arasındaki çekişmelerden Anadolu kentlerinin maddi zarar görmesi, Galatya'nın Deiotaros tarafından bir krallık haline getirilmesi, imparatorluğun Adriyatik Denizi'nin doğusunda kalan bölgelerinin yönetiminin Antonius'a verilmesi ve Antonius'un egemenliğindeki Türkiye tarihi bu bölümde aktarılmaktadır. Hellenistik Dönem'in sonunu getiren MÖ 31 yılındaki Actium Savaşı ile Roma iç savaşının galibi olan Octavianus'un, bu savaşta rakibi Antonius'un müttefiki olan Ptolemaioslar hanedanını ortadan kaldırmasına dair aktarılan bilgiler ile eser son bulmaktadır. Roma Cumhuriyet dönemi iç savaşlarının sonuncusunu temsil eden bu savaştan zaferle ayrılan ve daha sonra Augustus unvanını alan Octavianus'un, MÖ 25'te Roma'nın ilk imparator eyaleti olarak kurduğu Galatya Eyaleti ile Türkiye topraklarında başlayan Roma Dönemi'nin ise *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi* araştırma serisinin dördüncü cildi olarak planlandığı yine bu bölümün son satırlarında yazar tarafından belirtilmektedir.

Son bölümü takiben, eser içinde kullanılan kısaltmalar ile antik ve günümüz kaynaklarının listesinin verildiği "Kısaltmalar ve Bibliyografya" (443-460) ile "Dizin" (461-480) sunulmaktadır.

Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya'nın tanıtmaya çalıştığımız *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III: Hellenistik Dönem* adlı eseri bir bütün halinde değerlendirildiğinde, yaklaşık 300 yıllık zaman diliminde Türkiye topraklarının sahne olduğu güç mücadelesini ve bu mücadelenin öznelere olan

siyasi oluşumları detaylı bir biçimde ele almasıyla dikkati çeker. Eserde, söz konusu güç mücadelesi kapsamında ortaya çıkan olayların ve bu olaylar arasındaki karmaşık ilişkilerin anlaşılmasını kolaylaştıran tasnif ve üslup kullanılması ise okuyucu için büyük bir avantaj sağlar. Bu bakımdan Hellenistik Dönem Türkiye'sine dair bilgilerin, birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak, bilimsel metotlar çerçevesinde, akıcı bir üslupla ve tek yazar tarafından böylesine detaylı bir biçimde ele alınması eserin ayırt edici yönünü oluşturur. Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya'nın bu çalışması, başta Eskiçağ tarihi araştırmacıları ile Tarih ve Arkeoloji bölümlerinde okuyan lisans ve lisansüstü öğrencileri olmak üzere Türkiye'nin Eskiçağ tarihine ilgi duyan her okuyucu için ufuk açıcı ve Hellenistik Dönem'e dair önemli bilgileri ihtiva eden yol gösterici nitelikte bir çalışmadır.

Çıkar Çatışması / *Conflicts of Interest*: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Kaynakça

- Kaya, M. A. 2020, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi II: Demir Devri ve Pers Hâkimiyeti Dönemi*, 2. Basım, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Kaya, M. A. 2021, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi I: Tarih Öncesi Çağlardan Demir Devrine Kadar*, 2. Basım, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.